

В.Б. Скоромовський
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових
дисциплін Університету «КРОК»

О.В. Лисенко
здобувач вищої освіти ступеня «магістр»,
Університет економіки та права «КРОК»

Механізм реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: досвід зарубіжних країн

У статті досліджені внутрішньодержавні та міжнародні механізми реалізації прав і свобод людини та громадянина. Автор статті окремо з'ясувала систему органів та посадових осіб, які повинні захищати права і свободи людини та громадянина.

Ключові слова: механізм реалізації прав і свобод людини та громадянина, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, міжнародні правозахисні організації із захисту прав людини.

В.Б. Скоромовський
доктор юридических наук, професор,
професор кафедри державно-правових
дисциплін Університету «КРОК»

Е.В. Лысенко
соискатель высшего образования степени «магистр»,
Университет экономики и права «КРОК»

Механизм реализации прав и свобод человека и гражданина в Украине: опыт зарубежных стран

В статье исследованы внутригосударственные и международные механизмы реализации прав и свобод человека и гражданина. Автор статьи отдельно выяснила систему органов и должностных лиц, которые должны защищать права и свободы человека и гражданина.

Ключевые слова: механизм реализации прав и свобод человека и гражданина, Уполномоченный Верховной Рады по правам человека, международные правозащитные организации по защите прав человека.

V. Skoromowski
Doctor of Sciences (Law), Professor,
Professor of state legal disciplines Department,
«KROK» University

O. Lysenko
Master's Degree
«KROK» University

Mechanism of Realization of Human and Civil Rights and Freedoms in Ukraine: Experience of Foreign Countries

The article investigates domestic and international mechanisms of realization of human and civil rights and freedoms. The author of article separately found out system of bodies and officials which have to protect the rights and freedoms of the person and the citizen.

Key words: mechanism of realization of human and civil rights and freedoms, Ombudsman of Ukraine, international human rights organizations for the protection of human rights.

Постановка проблеми

Становлення України як демократичної, соціальної, правової держави є складним процесом. Однією з важливих складових цього процесу є формування дієвого механізму забезпечення та захисту основних прав і свобод людини та громадянина. На сьогоднішній день в Україні активно розвивається інститут омбудсмена та для виконання Національної стратегії у сфері прав людини запроваджуються нові спеціалізовані омбудсмени. Але наявні в Україні механізми реалізації та контролю не завжди забезпечують ефективний і швидкий захист порушених прав і свобод людини й громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Помітний внесок у розвиток досліджень у сфері захисту прав людини та громадянина зробили такі науковці: Н. Кавецька, І. М. Недов, І. Б. Сіра.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

У науковій літературі недостатньо висвітлено особливості функціонування інституту омбудсмена на місцевому рівні в Україні.

Формування цілей статті

Метою статті є дослідження механізмів реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні й досвід зарубіжних країн у даній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження

Головним гарантом дотримання прав і свобод людини та громадянина в Україні виступає держава. Завдання держави щодо захисту прав і свобод людини та громадянина насамперед покладено на судову гілку влади й правоохоронні органи. Передбачається, що законодавство країни повинно будуватися таким чином, щоб визначати людину найвищою цінністю, при цьому враховуючи міжнародні договори щодо прав людини.

У Конституції України закріплено досить чітко систему органів та посадових осіб, які повинні захищати права і свободи людини й громадянина, а саме: Президент України, Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, суди загальної юрисдикції та спеціалізовані суди, Конституційний Суд України, прокуратура, адвокатура та інші правоохоронні органи України [1].

Оскільки Президент України посідає одне з найголовніших місць у системі гарантій прав людини і громадянина, то його обов'язком є сприяння формуванню відповідних механізмів контролю та забезпечення реалізації прав і свобод людини й громадянина.

Згідно з пп. 1-3, 6-8 ч. 1 ст. 92 Конституції України Верховна Рада України здійснює захист прав і свобод людини та громадянина за допомогою законодавчої діяльності й виключно законами України [1].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений з прав людини) здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини та громадянина й захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі. У своїй діяльності Уповноважений з прав людини керується законодавством України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» чітко сформована мета парламентського контролю, яку здійснює Уповноважений з прав людини [2].

Уповноважений з прав людини здійснює свою діяльність незалежно від державних органів та посадових осіб. Своєю діяльністю він доповнює вже існуючими засобами захисту конституційних прав людини та громадянина і ні в якому разі не відміняє їх.

Повноваження Уповноваженого з прав людини має своє відображення в четвертому розділі Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Перелік прав Уповноваженого з прав людини – досить широкий аспект та не є вичерпним у даному Законі. Одними з таких прав виступають: невідкладність прийому Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України та іншими органами державної, виконавчої та судової влади; звернення до Конституційного Суду України з поданнями про

відповідність нормативно-правових актів України Конституції України; вносити свої пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері захисту прав людини; звертатися або вступати у справи на будь-якій стадії судового розгляду щодо захисту прав і свобод людини та громадянина; здійснювати інші повноваження [2].

Обов'язки Уповноваженого з прав людини є вичерпними, і до таких обов'язків належать: додержуватися законодавства України та повною мірою використовувати надані йому права; зберігати конфіденційну інформацію і після припинення своїх повноважень; не має права розголошувати відомості про особисте життя заявника та осіб, які причетні до цієї справи; контролювати дотримання права на доступ до публічної інформації. У разі порушення своїх обов'язків Уповноважений з прав людини несе відповідальність у встановленому законодавством порядку.

Уповноважений з прав людини може здійснювати свою діяльність на таких підставах: за власною ініціативою, за зверненням осіб або їх представників, за зверненням народних депутатів України, за зверненням юридичних осіб [2].

Відповідно до щорічної доповіді Уповноваженого з прав людини всього до нього було 158 091 звернень, з них зареєстровано лише 25 439 станом на 2017 рік. Із зареєстрованих звернень 23 543 – від громадян України, іноземців, осіб без громадянства чи їх представників; 394 звернення від народних депутатів України; 1499 звернень від юридичних осіб; і лише 3 звернення було ініційовано від самого Уповноваженого з прав людини. Щодо розгляду цих звернень, то станом на 06.03.2018 року визнано прийнятими для розгляду 23 276 звернень, з них на 17 206 відкрито провадження та 280 звернень направлено до компетентних органів. Завершено розгляд 19 217 звернень, з них – за 11 167 поновлені права, частково поновлені права або надано роз'яснення щодо порушень прав людини [6, с. 626-627].

На сьогодні у світі існують дві моделі інституту омбудсмена (Уповноваженого з

прав людини), до яких відносяться шведська та англійська. Вони спрямовані на захист прав громадян, але різниця їх полягає в тому, що в англійській системі існує механізм так званого «парламентського фільтру», тобто громадяни насамперед звертаються до представників омбудсмена, а вже потім до нього самого [3, с. 145].

Інші науковці виділяють також парламентський тип омбудсмена, він полягає в тому, що уповноважений з прав людини призначається на посаду органом законодавчої влади та здійснює правозахисну діяльність від його імені, є незалежним при виконанні своїх повноважень та діє в межах певного строку [4, с. 50-51].

У багатьох країнах є доволі поширена практика введення спеціалізованих омбудсменів, які здійснюють свою діяльність в інтересах окремих груп осіб, що потребують додаткового захисту. Прикладом спеціалізованих омбудсменів можуть виступати:

- військові омбудсмени (існують у таких державах, як Німеччина, Норвегія, Швеція та в інших);
- омбудсмени з питань охорони здоров'я (Велика Британія, США);
- омбудсмени з прав дитини (Литва, Австрія, Норвегія, Фінляндія, Колумбія та інші);
- омбудсмени з питань меншин (Угорщина).

Запровадження військового омбудсмена пояснюється тим, що військовослужбовці належать до спеціалізованої групи осіб, яка має особливий правовий статус, пов'язаний зі специфікою їх діяльності. Не менш важливим є створення посади спеціалізованого омбудсмена в інтересах дітей, оскільки ті через особливості свого психічного й фізичного розвитку вимагають особливого підходу, та вони не завжди можуть самостійно захищати свої права і законні інтереси в силу свого віку [5].

В Україні також існують спеціалізовані омбудсмени, до них відносяться Уповноважений з прав дитини та сім'ї, освітній омбудсмен (інститут якого запрацював з 1 січня 2019 року відповідно до Постанови

Кабінету Міністрів України від 06.06.2018 р. №491 «Деякі питання освітнього омбудсмена») та бізнес-омбудсмен.

У кожній області України, як і в деяких країнах світу, створено громадські приймальні Уповноваженого з прав людини, в яких працюють регіональні представники Уповноваженого та які забезпечують реалізацію повноважень у сфері здійснення парламентського контролю за дотриманням прав людини та громадянина на регіональному рівні.

З метою забезпечення взаємодії Уповноваженого з громадянами та представниками інститутів громадського суспільства за підтримки донорських та міжнародних організацій створено мережу Регіональних координаторів взаємодії з громадськістю з числа місцевих громадських активістів.

На сьогоднішній день в Україні практично не існує усталених засобів контролю, які б функціонували на місцевому рівні й слідували, як громади реалізують практику дотримання прав людини. Оскільки регіональних представників чи координаторів Уповноваженого з прав людини незначна кількість (1-2 людини на область), вони не можуть охопити всі проблеми регіону, то наші надії покладені на представників громадських організацій у регіонах.

Наприклад, у Швеції існує 4 парламентські омбудсмени, кожний з яких відповідає за свою наглядову зону, до котрої належить певне коло органів влади. Один із них має статус головного парламентського омбудсмена й відповідає за адміністрацію, розподіл зон відповідальності між омбудсменами. Головний парламентський омбудсмен не втручається у справи інших омбудсменів, дізнання або судові рішення. Кожний омбудсмен має пряму індивідуальну відповідальність перед парламентом за свої дії [7].

Оскільки правовий статус місцевого представника та регіонального уповноваженого мають різну суть, державне регулювання у сфері захисту прав людини на місцевому рівні повинно супроводжуватися чітким визначенням повноважень,

компетенції, розмежування сфер впливу з метою уникнення певних непорозумінь, розмивання чітких функцій центрального і місцевих органів.

Висновки

Отже, Україна має досить чітку систему органів та посадових осіб, які повинні захищати права і свободи людини та громадянина. В країні запроваджуються нові інститути та механізми задля захисту прав людини. Але, на жаль, в Україні ще слабка

соціально-правова захищеність та відсутність деяких необхідних механізмів захисту прав людини, особливо це стосується засобів контролю, які могли б функціонувати на місцевому рівні й слідкувати, як громади реалізують практику дотримання прав. Оскільки механізм захисту прав людини недостатньо зрозумілий як для представників державних органів влади, так і для громадськості, пропонується провести навчання для покращення ситуації на місцевому рівні.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141
2. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» 23.12.1997 № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 1998. – № 20. – Ст. 99
3. Кавецька Н. Інститут омбудсмена: міжнародний досвід та українські реалії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/4509908>
4. Недов І. М. Місце інституту місцевого омбудсмена серед інших інститутів омбудсмена. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Ur-2-2010/049-54.pdf>
5. Сіра І. Б. Становлення інституту Уповноваженого з прав людини. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12SIBPDU.pdf>
6. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. – К., 2018. – 661 с.
7. The Ombudsmen. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jo.se/en/About-JO/The-Ombudsmen>